ВИГНАННЯ

Напад мамонтів. Кер рятує Священний вогонь. Суворий закон. Приготування в далеку дорогу. Супутниця

Мамонти трощили все з такою ненавистю, ніби хотіли помститись за своїх родичів, з кісток яких було складено оті жалюгідні житла. Ватажок стада осатаніло топтався своїми широченними ступнями по Священному вогню, аж задиміла на ньому густа шерсть. Тоді він переможно заревів, відкинув хоботом товсту шкуру, якою було вкрите головне — Материнське житло, й подався до річки. За ним рушили інші.

Кер, сидячи на високому дереві, ще довго спостерігав, як тварини бовтались у воді, обливаючи одна одну, а коли переконався, що ті вже не повернуться, з острахом наблизився до зруйнованих жител. Десь тут, під понівеченими шкурами, кістками і бивнями, лежить старий Ор. Скільки й пам’ятає Кер, хоч би куди вирушав рід — на полювання чи, як зараз, по коріння, — Ор лишався біля Священного вогню. Старий не знав голоду: біля його житла завжди лежала їжа, навіть тоді, коли голодували всі. Але й Ор не мав спокою — вдень і вночі він підтримував Вогонь. Ніхто не мав права, навіть Мати роду, самочинно запалити від того Вогню бодай скалочку. Це робив тільки Ор.

— Ор! Ор!. Де ти? — тихо покликав старого Кер.

Ані звуку. Кер підійшов до Священного вогню. Розкидані довкола головешки ледь жевріли.

"А що як Вогонь помре?" — вжахнувся хлопець. Багаття завжди зігрівало всіх у холодні ночі, на ньому смажилося м’ясо, Вогонь захищає людей від нападу хижих звірів.

Кер озирнувся і побачив Ора. Старого не можна було впізнати: так понівечили його звірі. Хлопець кинувся на допомогу, але Ор зупинив його:

— Дай Вогневі їсти!

— Боюся, Ор! Священний вогонь може не прийняти від мене… Я не оборонив його від мамонтів!

— Швидше, бо він сконає! І тоді всі загинуть… — прохрипів старий. Голова його безвільно впала на землю, а тіло здригнулося. Кер зрозумів, що Ор помирає. Тоді хлопець заплющив очі, повернувся обличчям до Вогню й кинув у нього кілька галузок.

Кер боявся розтулити повіки, йому здавалося, що ось-ось вдарять громи і на нього впадуть вогненні блискавиці. Але довкола стояла тиша — і він розплющив очі. Вогонь горів веселим полум’ям. Хлопець упав на коліна і звів до неба руки. Він плакав. Чи з горя, чи з радості, а чи з великого страху.

Таким його й застали ті, хто повернувся.

Мати роду, висока, владна жінка, одразу все зрозуміла й гнівно запитала сина:

— Чому не сповістив про напад?

Кер не знав, що відповідати. Сказати правду, що тесав із кістки рибину і не помітив, як мамонти напали на селище, не зважився.

— Проспав?

Хлопець хитнув головою.

— Ти негідний годувати Вогонь! — сказала Мати й звернулася до юрмиська, що мовчки стояло довкіл.

— Нут стерегтиме Священний вогонь!

З натовпу вишкандибав сивий чоловік. Це був брат Ора, дядько Матері роду. Колись мужній і дужий мисливець тепер страждав на ноги і займався лише збиранням корінців, ягід, молюсків, трав.

Нут приніс сухого хмизу й кинув у полум’я. Потім став перед Вогнем на коліна. Хмиз спалахнув, полум’я піднялося вище. Довкола пролунало:

— Вогонь любить Нута!

Мати підійшла до свого житла, покликала чоловіків, щоб ті забрали тіло її батька. В очах — ні сльозинки. Лише хода видавала, яке тяжке горе спіткало її.

А люди вже зносили уцілілі кістки і шкури докупи, а потрощене — до глибокого яру.

Кер стояв як укопаний. Ніхто до нього не підходив, не звертався. Мати хоч і не сказала свого вироку, але хлопець знав, що він буде суворий.

Постоявши ще трохи, Кер стежкою спустився до річки. Продерся крізь густі зарості очерету, на якусь мить зупинився в розлогих кущах верболозу.

— Кер! — почув притишений голос.

З кущів вийшла Оле. Кер був іще малий, коли її знайшла немовлям його мати на місці селища сусіднього роду. Ніхто не знав, чому дівчинку

кинули напризволяще. Керова мати виростила Оле й, коли була в доброму гуморі, кликала сина до себе й казала, що невдовзі, як Кера посвятять у мисливці, дозволить йому одружитися з Оле. Дівчина подобалася хлопцеві. Вона вміла швидко бігати, спритно лазити по деревах, ловила не гірше за інших рибу, а ще в неї були довгі чорні коси й великі-великі очі. Часто вечорами, коли натомлені люди влягалися спочивати, Кер з Оле йшли до річки й довго там сиділи, аж поки хтось із вартових кликав їх додому.

Кер тривожно дивився на дівчину. Невже й вона його звинувачує?

— Ти справді проспав?

— Ні, Оле. Я тесав для тебе ось цю рибину, — дістав з-під, шкури, перекинутої через плече, невеликий амулет.

— Візьми. Вона принесе тобі щастя!

Оле вихопила з рук фігурку й жбурнула у воду.

— Вона принесла тобі горе, то й мені принесе…

Кер простягнув руку, хотів погладити її волосся, та вона відсторонилася.

— Тебе проженуть, я знаю! На розтерзання звірам!

— Я не боюсь!

— Але знай: і я піду з тобою. Візьмеш? — І, не дочекавшись відповіді, зникла у верболозі.

Кера судили усім родом. Мати, як завжди, сувора й незворушна, мовила одне слово:

— Вигнати!

Керове серце закалатало, він знав, як любила його мати і як нелегко було їй сказати це слово. Але такий звичай — хлопець мав спокутувати свою вину.

— Вигнати! — знялися вгору списи, полетіло каміння.

І Кер пішов. Очі забігали слізьми, та він не витирав їх.

Аж коли переступав жердину, що перетинала стежку до селища, біля Священного вогню стрепенувся Нут.

— Схаменіться, — вигукнув він. — Кер врятував Вогонь. Я чую, як Вогонь прощає хлопцеві провину.

Юрба, невдоволена втручанням Нута, загула, завирувала. Люди не звикли поступатися звичаями. Кер завинив і повинен був розплатитися за це.

— Кер мусить покинути нас, — промовив брат Нута, мовчазний Рум, найкращий у селищі знавець лікувальних трав. — Але він може й повернутися до нас, якщо знайде Цілющий камінь. Під час нападу мамонтів камінь зник. А чим я лікуватиму поранених, — рослини не завжди допомагають! Нехай Кер шукає Цілющий камінь. Якщо знайде, ми простимо його.

— Хай буде так! — суворо мовила Мати, і очі її потеплішали. — Йди, сину, вниз по річці, аж до гір, там у глибоких розщілинах скель шукай Цілющий камінь. Який він — бачив! Ми чекатимемо тебе.

Так, Кер не раз бачив Цілющий камінь. Навіть тримав його в руках, як допомагав Румові готувати з нього ліки. Старий одкришував од темно-коричневої грудки декілька шматочків, товк їх на порошок, а потім змішував із жиром. Мазь допомагала гоїтися ранам. Старий дуже беріг камінь, витрачав ощадливо, адже майже жодне полювання на великого звіра не обходилося без поранених. І ось тепер люди залишилися без ліків…

— Я повернуся з Цілющим каменем! — присягнувся перед Священним вогнем Кер.

— Чекаємо! — загукали всі й опустили нарешті руки із списами.

Керові дозволили переночувати в селищі. Хлопець готувався в далеку дорогу. Він зламав кілька молодих грабів, кам’яною сокирою обрубав гілки й у полум’ї обсмалив верхівки. Так загострив списи. Потім вибрав два найміцніших і метнув у розіп’ятий на кущі старий шматок шкури. Побачив у ній дірки й, задоволений, поставив списи біля дерева. З оленячого рогу зробив собі молоток.

Помітивши, що Кер виготовляє зброю, Ой, один з його друзів по риболовлі, приніс дротик із кістки.

Мати передала шило, голку і гострий крем’яний ніж. Більше йому не треба було нічого, і хлопець влігся біля підніжжя велетенської ялини. Втома, переживання збороли Кера, сон полонив його одразу. Хлопцеві снилися височенні гори, ущелини, всіяні Цілющим каменем.

Розбудив його легенький дотик до щоки. Хлопець стріпнувся й скочив на ноги, — ніде нікого, тільки погойдується гілочка на кущі, певно, тут таки хтось був.

"Мати", — здогадався хлопець і став збиратися в дорогу.

Коли все було готове, окинув поглядом селище, над яким вився димок від врятованого Кером Священного вогню, й, зітхнувши, попрямував до річки. Вирішив іти вздовж берега. Так було легше, а якби напали звірі, міг ускочити у воду й перепливти на другий бік.

Виблискували роси, сонце підігрівало землю, здіймався легенький туман, застилаючи далекі обриси рідних жител.

Ще недалеко відійшов од селища, як почув, наче хтось іде слідом.

"Невже погоня?" — злякався, бо сховатися ніде. Вода не врятує його від людей, які вміють плавати й пірнати не гірше від нього.

"Буду захищатися!" — вирішив, та за хвильку опустив списа: перед ним стояла захекана Оле.

— Кер! — мовила вона. — Оле піде з тобою. Мати роду відпустила мене.

— Як знаєш! — удавано байдуже сказав юнак. — Гори далеко звідси. Колись Нут розповідав: щоб дійти до них — одного літа мало. Навколо звірі, чужі люди, можна й не повернутися.

— Я піду з тобою! — Оле взяла у Кера один із списів. — Ходімо!

У ДОРОЗІ

Сніданок. Кер полює на щуку. Пастка. Напад вовків. Оле вбиває орла. Небезпечні зустрічі

Довго йшли мовчки. Сонячне проміння розганяло сріблясту поволоку туману, спадала роса, та хода мандрівників сповільнювалася.

— Кер! — торкнула хлопця за плече Оле, — давай відпочинемо. Я стомилася!

— Так ми довго добиратимемося до Цілющого каменя, — невдоволено мовив Кер, однак зупинився.

— Їсти хочеться!, — тільки зараз відчув, що, в роті й риски не було з учорашнього дня.

А Оле вже оббирала з листя червоної лози невеликих равликів.

— Бери! — подала йому цілу пригорщ.

Вони всілися спина до спини — так завше сідали мисливці, коли вдвох були на полюванні, щоб їх не захопив зненацька звір, — і смакували молюсками.

— Мало! — сказав Кер, і Оле знову подалася до прибережних лоз.

Наївшись равликів, вони рушили далі. Сонце піднялося високо. Туман упав, і їм добре було видно заплаву. На другому, крутому березі ліс підступав до самого урвиська. Височенні дерева розкинули своє вікодавнє віття, біля них кучерявилися кущі. Кер заздрісне глянув на той берег, однак, змірявши поглядом ширину річки, подумав, що Оле подолати її несила. Невдовзі дорогу їм перетнув бурхливий потік, що впадав у річку. Вони спробували перебрести його, але переконались, що це неможливо, й почали шукати брід.

Кер стрибав з купини на купину, сподіваючись зловити хоч трохи риби. Велетенська щука поволі випливла з-під кущів й ушнипилася зеленкуватим поглядом у хлопця. Мить — і її пронизав спис. Ще мить — і Кер сидів на ній верхи, затиснувши пальцями очі хижачки. Це був його несхибний прийом паралізувати здобич. Він завжди виручав хлопця на риболовлі, викликаючи у його однолітків повагу і заздрість. Однак у

передсмертній судомі щука стріпнулась так, що Кер втратив рівновагу. Риба випорснула. Течія підхопила їх і потягла до ями, де все вирувало й пінилося. Помітивши в ній корчі, хлопець злякався — там йому й кінець. З останніх сил рвонувся вбік і схопився рукою за гострий виступ червонуватої кам’янистої брили, що навпіл розділяла потік. Підтягнувся. Огледівся. У вирі крутилася поранена щука. Та вона вже не цікавила ні Кера, ні Оле, яка злякано стежила з берега за тим, що коїлося.

Кер напружив усі сили й підтягнувся вище, потім вибрався на брилу. Тільки зараз він збагнув, у яку халепу попав. Це була пастка: навколо вирували водяні буруни.

Оле тривожно бігала вздовж берега, не знаючи, чим допомогти другові.

Сонце нещадно палило голову, але хлопець не помічав цього, він роздумував, як вибратися з пастки.

Та ось Керову увагу привернув стовбур дерева, що неподалік застряв між камінням. Хлопець розрахував точно: дострибнути до стовбура, перебігти по ньому, а там по чистій воді він допливе до берега.

Невдовзі Кер уже сидів на березі. Була спека, а його лихоманило, зуб із зубом не зведе. Оле накинула хлопцеві на плечі козячу шкуру, яка правила їй за одяг, а сама подалася в зарості.

Дівчини довго не було, і Кер занепокоєно оглядався довкола. Аж ось зашелестіли кущі, й Оле сіла біля нього.

— Їж! — подала вона другові шматок риби. Кер здогадався, що Оле бігала вниз за течією шукати щуку.

Він зів шматок щуки, підвівся, віддав Оле шкуру і сказав, що треба вирушати в дорогу.

Хоч як обережно вони йшли, уникнути зустрічі зі звіром не вдалося.

Оле перша помітила двох вовків, вовчицю і вовченя, які спостерігали за ними з кущів. Пошепки повідомила про це Кера.

— Може, перші на них нападемо, — запропонувала. — Звірі злякаються й повтікають!

— Ні, удаватимемо, що не помітили їх, — сказав Кер. — А як стануть нападати — будемо бити списами. Я вовчицю, ти — вовченя…

Не встиг закінчити, як вовчиця стрибнула до них.

Кер швидко наставив списа, і вона, настромившись на нього грудьми, збила хлопця з ніг. Оле метнула списа у вовченя. Воно завищало й кинулося в кущі. Смертельно поранена вовчиця встигла роздерти Керові литку, та він добив її крем’яним ножем. Потім цим же ножем Оле почала знімати з вовчиці шкуру.

— Буде й тобі, Кер, одяг! — усміхнулася, задоволена перемогою.

Хлопець спустився до води, обмив рану, тоді підійшов до дівчини й почав їй допомагати. Вони зав’язали в шкуру великий шмат м’яса й рушили далі. Рана в Кера кровоточила, нога боліла, та й надворі посутеніло. Треба було влаштовуватися на ніч.

Вони вибрали розлоге дерево, зручно вмостилися у верховітті. Денні пригоди так натомили їх, що вони швидко й міцно поснули, не чуючи навіть, які трагедії дикого світу розігрувалися під деревом. Не розбудили мандрівників і завивання нічних хижаків. Тільки вранці, коли до лиця Оле доторкнулися лагідні сонячні промені, дівчина розплющила очі й розбудила Кера.

Оглянули рану. Вона підсохла, однак Кер знав, що її добре було б перев’язати м’якою заячою шкуркою, а ще б краще прикласти мазь, яку виготовляв Рум. Хлопець лише зітхнув, і вони злізли з дерева.

Снідали знову молюсками, цього разу водяними, їх на березі річки — тьма-тьмуща, більших і значно смачніших від тих, що на червоній лозі.

Дорогу мандрівникам кілька разів перебігали усілякі невеликі звірки, але Кер не хотів їх убивати, у них був добрячий шмат вовчого м’яса.

У молодому гаю натрапили на гриби. Біля них походжав олень, та як тільки помітив людей, одразу втік. Оле і Кер трохи поласували шапинками. Спрагу вгамували ягодами й пішли собі між деревами далі.

Стояла друга половина літа. Більшість птахів уже вивели пташенят, і ті весело щебетали у верховітті дерев. Аж ось у небі з’явився велетенський орел. Він сторожко вибирав собі здобич. Неподалік від мандрівників на молодому деревці звили гніздо строкаті сизоворонки. Вже вдруге самиця висиджувала яйця. Орел піднявся вгору так високо, що видно було тільки цяточку. Оле уважно спостерігала за птахом, і коли орел каменем падав на дерево, де завмерли з переляку сизоворонки, метнула в нього спис. На якусь мить хижак застиг у повітрі, а потім, ламаючи гілля, упав на землю.

Кер захоплено глянув на супутницю.

Спис пронизав орла навиліт. Удар, гідний справжнього мисливця! Хлопець вирвав із хвоста гарну пір’їну і застромив її дівчині у волосся. Вона усміхнулася:

— Візьми й собі!

— Ні, це твоя здобич!

Вони залишили мертвого птаха, зігнали сизоворонок і повипивали теплі яйця. Потім спустилися до ріки, щоб угамувати спрагу холодною водою. Та захотілося справжньої їжі, і Кер розіслав шкуру з вовчатиною.

— Якби ж вогонь! — мовила Оле. — Тоді й найтвердіше м’ясо легко їсти.

Кер знову зітхнув, згадавши, що всього кілька днів тому в них були і вогонь, і оселя, і рідні. Хлопець з ніжністю поглянув на Оле. Що було б з ним, якби не вона? Вигнання з селища завжди означало смерть. Поодинці гинули в лісі навіть найдосвідченіші мисливці.

Притулившись одне до одного спинами, вони задрімали.

Розбудило Кера передчуття небезпеки: він першим побачив, як до них підкрадаються троє чоловіків: кремезних, темноволосих, з широкими лобами, посмугованими глибокими зморшками. Кер смикнув сонну Оле за руку, дівчина підхопилася, і вони чимдуж помчали до лісу. Чоловіки довго переслідували їх, але наздогнати не змогли. А коли втікачі добиралися вже до хащі, де їх ніхто не знайшов би, один із переслідувачів метнув навздогін списа. Кидок був навдивовижу сильний. Спис застряв біля самих Керових ніг. Хлопець вирішив забрати його собі, та ледве витяг із землі. Переслідувачі, зрозумівши, напевно, що їм не наздогнати прудких утікачів, повернувся до того місця, де відпочивали Кер і Оле, й почали роздивлятися залишені речі. Кер і собі оглянув трофей: спис був важкий, його наконечник зроблено з якогось твердого каменю й майстерно прикріплено до букового деревка жилами.

— Знову ти лишився без одягу, — сумно сказала Оле, побачивши, як один із переслідувачів напинає на себе вовчу шкуру.

— Із таким списом, — промовив Кер, — я швидко собі здобуду іншу шкуру.

Вже під вечір повернулися вони до річки й, не змовляючись, кинулися у теплу воду. Досхочу накупавшись, сплели з лози вершу й стали рибалити. Уловом похвалитися не могли, та кілька прудких окунців і два молодих твердошкірих осетри все ж таки потрапили їм на вечерю.

Перед сном Оле надумалася ще раз скупатися. Пішла понад берегом, вибираючи глибоке місце, де можна було б досхочу попірнати, й помітила бобрів. Ці звірі водилися й неподалік від їхнього селища. Підлітки влаштовували на них засідки, убивали їх палицями. М’ясо в бобрів смачне, а невеликі м’які шкури використовували як підстилки для немовлят. Тутешні бобри, напевно, ще не знали людей і на Оле не зважали. Вони вовтузилися біля заростів осики, заготовляючи собі їжу. Дівчина трохи постояла, спостерігаючи, як звірята "пиляють" звалену осику на частини, потім поманила пальцем Кера. Разом вони убили двох великих бобрів.

…Ночувати влаштувалися у невеликій печері, заваливши вхід зсередини камінням.

Прокинулися пізно. Кер хотів було одсунути камінь, та Оле зупинила його.

— Там хтось ходить, — прошепотіла.

Хлопець припав до щілини між камінням і стіною печери й побачив віддалік переслідувачів. Той, що накинув на себе вовчу шкуру, розглядав якісь сліди на землі. Друзів порятувало те, що до печери вони підходили травою і ранішня роса підняла її.

Кер з острахом дивився на переслідувачів. Сьогодні їхнє темне волосся було змащене якимось жиром і перев’язане над головою, а лоб розмальовано чорним. Люди були озброєні короткими списами, підперезані шкіряними пасками, за які просунуто кам’яні сокири.

Оле злякано притулилася до Кера. Вони знову у пастці. Хоча б переслідувачі не помітили їх!

Чоловіки знайшли вершу, якою Кер і Оле ловили рибу. Не збагнувши, що воно таке, почали надівати один одному на голову, встромляти туди то руки, то ноги. Потім відійшли трохи далі й посідали їсти. Дістали шматок вовчого м’яса, який залишили Кер і Оле, розрізали його крем’яним ножем… В Оле і Кера тільки слина покотилася. Бобри лежали у них в печері, але вони боялися навіть поворухнутися, щоб не виказати себе.

Наївшись, чоловіки голосно заговорили. Той, що був у вовчій шкурі, показав рукою в бік лісу, куди вчора втекли Кер і Оле. Інші, певно, наполягали, щоб іти понад річкою. Рушили все-таки берегом, розмахуючи списами. Незабаром вони дійшли до поселення бобрів, і звідти почулися їхні войовничі гуки. Кер і Оле обережно відсунули каміння і, намагаючись не порушити тиші, подалися в глиб лісу.

— Тепер ночуватимемо у лісі, — промовив Кер. — Тут багато дерев, є де сховатися.

ГОСТЮВАННЯ

Добрі люди. Жаданий подарунок. Голод. Поєдинок. Залицяння Зура. Знову в дорозі

Минали дні, тижні, а Оле й Кер все йшли та йшли вниз по річці у пошуках Цілющого каменя. Широкі луки змінювалися дрімучими лісами, гористою місцевістю. Кер обстежував розколини скель, однак того, що шукав, не знаходив. Цілющий камінь часто ввижався йому уві сні. Він бачив величезну темно-коричневу брилу, якої вистачило б на ліки не лише для його роду, а мабуть, усім людям, що жили на берегах широченної річки, вздовж якої вони йшли з Оле. А іноді йому ввижалися дрібненькі камінці, що зірочками сяяли і вабили до себе. Він хутко

простягав до них руку, ось-ось мав схопити і тут же прокидався… Ноги у мандрівників не раз збивалися до крові, підошви ще більше загрубіли, та це не рятувало від гострого каміння. Уже й похолодало. Хоча їхні плечі прикривали шкури добутих звірів, уночі було холодно спати, і тоді вони стрибали, щоб хоч трохи зігрітися. Кер з острахом відчував наближення зими, яку без вогню й теплого житла хтозна, як перебути.

Одного дня вони спустилися до річки, щоб назбирати молюсків, і знову побачили людей. Ті ловили рибу. Оле й Кер причаїлися в очереті. Їм добре було видно трьох юнаків, які, перегородивши потічок лозовою лісою, руками хапали рибу й викидали на берег. Потім хлопці подалися за вигин річки, щоб, напевне, і там зробити таку ж пастку. Кер наказав Оле сидіти на місці, а сам, влучивши мить, метнувся до улову, вхопив дві найбільші рибини й хотів було вертатися назад, та цієї миті почулися голоси: незнайомці помітили Кера й закричали. Тоді він викинув одну рибину, а з другою помчав до Оле. Узявши свої речі, вони подалися в гори, зрідка поросłі лісом.

Бігли швидко. Однак і погоня не відставала. Раптом Оле зачепилася за повалене деревце, упала й уже не мала сили підвестися. Кер зупинився, кинув рибину, взяв в одну руку спис, у другу дротик і став ждати переслідувачів. Ті, здавалося, цього не чекали й теж зупинилися. Потім один з них відокремився од гурту, підняв догори руки, аби Кер бачив, що у нього немає зброї, і почав наближатися до мандрівників.

Юнак ішов, не зводячи очей з Кера. Стрункий, високий, з довгим волоссям, що спадало на плечі. На шиї в нього висів амулет — кам’яна фігурка риби.

— Оле, — придивився до амулета Кер. — Він зроблений з Цілющого каменя.

Незнайомець стояв перед ними і привітно усміхався. Насмілившись, Оле доторкнулася до амулета пальцем.

— Так, — підтвердила, — це Цілющий камінь. Не вбивай його, нехай покаже, де взяв.

Кер грізно підступив до юнака, не опускаючи списа:

— Кажи, де взяв Цілющий камінь?! Інакше — смерть! Але хлопець не злякався, а ступив до рибини, що лежала на землі, і подав її дівчині. Потім махнув рукою своїм. Ті теж підняли руки вгору й рушили до гурту. Про Цілющий камінь ні слова.

— Кер, давай утечемо! — запропонувала дівчина.

— Бачиш, вони не збираються нас убивати. А нам треба дізнатися, де вони беруть Цілющий камінь.

Незнайомці підійшли до Кера й поплескали його по плечу. Він усміхнувся, тицьнув пальцем в амулет. Хлопці показали вниз за течією річки: там, у горах, подибується цей камінь. І жестом запросили йти за ними. Вони поводилися мирно, без жодного натяку на ворожнечу, тому Кер погодився.

Йти довелося довго. Дорогою незнайомці розговорилися, їхня мова багато в чому була схожа на мову Кера й Оле, але хлопці вживали й невідомі їм слова. За горою, до якої так і не встигли добігти вигнанці, відкрилося плато, поросле колючим чагарником та невисокими деревами. Коли вини спустилися вниз, Кер і Оле побачили в кручах багато печер, звідти тягнувся сизуватий димок. Ніс лоскотали гострі пахощі смаженого м’яса. Старший пронизливо гукнув, і з ближньої печери вискочила юрба дітей. Вони насторожено поглядали на Керову зброю й трималися від прибульців на відстані. Оле стояла поруч з Кером, і він відчував, як вона тремтить од страху.

— Не бійся, — усміхнувся Кер і тихо додав: — Якщо нападуть, будемо битися!

З великої печери вийшов сивоголовий чоловік. Він перемовився кількома словами з старшим юнаком, потім простягнув до мандрівників руки догори долонями, підійшов, поплескав їх по плечах і повів до себе.

У великій печері горіло багаття. Кер і Оле стали перед ним на коліна й підняли вгору руки. Те саме зробили й їхні провідники. Сивоголовий вийняв з вогню смажене козеня, зачекав, поки воно охолоне, роздер на шматки й кращі з них простягнув гостям, а решту дав своїм. Керові й Оле заважала їсти зброя, але вони не знали, що з нею робити. Сивоголовий показав Керові, щоб той поставив зброю в куток, і хлопець скорився — відніс туди списи, а сокиру поклав біля себе.

Старший з юнаків, котрого звали Зур, певно, розповів сивоголовому, що Кера цікавить камінь, з якого зроблено амулет. Сивоголовий пішов у глиб печери, приніс невеликий шматок Цілющого каменя і поклав перед Кером. Хлопець зрадів.

— Нам?! — вигукнув.

Сивоголовий похитав головою. Це був Цілющий камінь його роду. І ніхто, навіть Сивоголовий, що беріг, як колись старий Ор, Священний вогонь, а також лікував хворих та поранених, не міг віддати цей камінь нікому. Але ж за звичаєм роду гостеві відмовити не можна. Тоді старий узяв Керову сокиру і розбив нею камінь навпіл, одну частину простяг хлопцеві,. Розчулений, Кер подарував старому шило із заячої кістки.

Можна було йти. Оле все підштовхувала Кера, щоб той збирався в дорогу. Та невдовзі небо потемніло від хмар, знявся вітер, його холодні пориви діставали аж до вогню, Кер виглянув з печери — надворі розгулялася осіння негода.

Старий Лот узяв Кера за лікоть, підвів до вогню. Тепло розморило мандрівників, і вони заснули, схилившись одне до одного.

На ранок Кер і Оле побачили навколо себе багато жінок і чоловіків — сильних, розмальованих охрою, озброєних списами і палицями. Кер кинувся до свого списа, але йому заступила дорогу дужа жінка, котра, певно, була Матір’ю роду. Вона, нахилилася до хлопця й теплою рукою провела йому по підборіддю, заглянула в очі. Кер не міг витримати того пронизливого погляду, що ніби випитував якусь таємницю. Мати роду сказала, щоб він скинув з себе шкуру. Хлопець стояв перед нею напружено, здавалося, він зараз рвоне звідси й ніяка сила його не зупинить. Але поруч сиділа Оле, і жінка зрозуміла: він не покине дівчину саму. Лот, так звали Сивоголового, подав жінці вуглину із Священного вогню, вона доторкнулася нею до Керових грудей. Це означало, що відтепер вони люди одного вогню, їм нічого остерігатися одне одного! І Мати віддала Керові його зброю.

Потім вона повела їх до невеличкої сусідньої печери, і мандрівники зрозуміли — їм пропонують залишитися тут.

— Ні! — хитнув головою Кер. — Ми повинні повернутися додому.

Мати показала рукою на темні хмари, що облягали небо, на жовте листя, що падало з дощем на землю.

"Пересидьте холод, а там ідіть собі…" — так зрозуміли її гості.

І вони залишилися.

Паморозь вкривала дерева й трави. В лісі вже не було грибів, відлетіли птахи, і тільки зграї ворон крякали над мисливцями, що ось уже вкотре поверталися до печер без здобичі.

Кер та Оле й собі ходили в гори. Там, де вони колись жили, теж були холоди, але голоду їхній рід майже не знав. У тій місцевості водилися мамонти, й мисливці полювали на них. Треба було мати великий хист, щоб загнати такого велетня в яму. Потім тварину закидали камінням,

вціляли списами. Забитого мамонта вистачало надовго, а кістки й шкура йшли на житла. Правда, багато мисливців гинуло під час полювання. У Кера стискалося серце, коли він згадував, як на останньому полюванні мамонт підхопив його батька на бивні.

Якось Кер і Оле забралися дуже далеко. Надходила ніч, зірвалася завірюха. Треба було шукати якогось притулку. Оле перша помітила печеру. У ній було на диво тепло, і це насторожило Кера. "Тихо!" — шепнув він Оле, а сам поліз у глиб печери. Раптом його рука торкнулася грубої шерсті.

— Ведмідь! Тікаймо, Оле… — звелів він дівчині й сам кинувся до виходу.

Але ведмідь не переслідував їх.

— Може, він мертвий? — запитала Оле.

— Живий, — відповів Кер. — Через те й тепло в печері.

— Давай уб’ємо його і залишимося тут жити… — запропонувала Оле.

— Ай справді, давай попробуємо. Голодують Мати, Лот, діти… Того м’яса вистачить на весь рід!

— Ти добрий, — зронила Оле так, ніби й не чекала іншої відповіді.

Кер зі списом подався до входу.

У темряві він ледь розгледів звіра. Це був величезний печерний ведмідь. Кер прицілився і всадив у нього списа. Звір дико заревів, пішов на хлопця. Важкий удар лапою відкинув мисливця в глиб печери. Проте упав і ведмідь.

Оле знайшла Кера непритомного. У розпачі вона заголосила, підхопила хлопця під руки й потягла до виходу.

На повітрі Кер поворухнувся, розплющив очі.

— Де ведмідь? — запитав.

— Там, — кивнула дівчина на печеру.

— Живий?

— Мертвий. Ти проткнув його списом.

Оле приклала до Керового чола мокру долоню і все питала, що йому болить. Кер мовчав. Спробував підвестися, але не зміг.

— Я залишуся тут, — сказав він, — а ти біжи до людей.

Коли мисливці прийшли до печери, Кер був уже на ногах. Мисливці швидко впоралися із здобиччю. Розпанахали тушу на кілька частин, щоб легше було нести, а Керові віддали шкуру. Мати роду подякувала юному мисливцеві за впольованого звіра…

Минали дні. Кер і Оле так і жили в невеличкій печері, куди привела їх Мати роду. Обом подобалася ця спокійна сива жінка. Керові вона нагадувала його матір.

"Як добре, що ми потрапили до цього селища, — думав хлопець. — Гарні люди нам стрілися: і Цілющим каменем поділилися, і притулок дали. Та тільки-но пригріє сонце — одразу ж додому!"

Проте гостинне селище довелося покинути раніше.

Кер помітив, що Зур, так звали хлопця, який колись першим підійшов до них, виявляє до Оле надмірну увагу. А Зур був сином Матері роду.

Одного разу Кер запитав Зура, чому той досі не одружений, адже серед їхніх дівчат багато красунь.

— Жодна з них мені не подобається, — стримано відповів на те Зур.

Кер засміявся й пообіцяв хлопцеві, що візьме його з собою, як повертатиметься додому. —У їхньому роді, мовляв, багато вродливих дівчат. Та Зур залицяється до Оле, — це зрозумів Кер. І коли Мати роду зайшла якось до їхньої печери, серце хлопця пойняла тривога.

— Ти живеш у нас, — мовила вона, — і мусиш підкорятися нашим звичаям. Зур посвячений у мисливці і має вибрати собі дружину. Він обрав Оле. Що скажеш ти на це?

— Мати мого роду обіцяла, що, як тільки прийде літо, я теж стану мисливцем і Оле буде моєю дружиною. Слово Матері святе!

Жінка замислилась, їй хотілося, щоб у сина була гарна дружина, але голос справедливості підказував: так чинити не можна. Кер і Оле знають одне одного давно, до того ж вони гості у селищі.

На розмову нагодилася Оле. Вбігла схвильована, зі сльозами на очах.

— Кер! — кинулася вона до хлопця. — Зур переслідує мене. Сказав, що стану його дружиною.

Кер умить схопився за списа, та Мати зупинила його.

— Не руш! Не буде цього, але ви мусите покинути нас.

Проводжали їх і старі, і малі. Мати піднесла Керові шматок м’яса, Лот накинув на плечі вовчу шкуру. А ще подарував невеликий цурпалок і дощечку з заглибиною. Кер зрадів дарункові: з допомогою цієї палички і дощечки можна добувати вогонь. Провели гостей аж до печери, де недавно Кер натрапив на ведмедя. Далі вони помандрували самі.

ПОЛОН

Поранення Оле. Смак паляниці. Вдале полювання

Чого тільки не натерпілися вигнанці. Рятував вогонь. Кер добував його з допомогою нехитрого знаряддя, подарованого добрим Лотом. Коли ж прийшла весна і на деревах розпустилося листя, стало легше…

Та вже й дерева відцвіли, почервоніли ягоди, а Кер і Оле усе ще були в дорозі. Чим далі заглиблювалися вони в зелені хащі, тим тривожніше ставало на серці.

"Треба було вертатися додому понад річкою, — картав себе Кер. — Усе ж таки знайомі місця. І навіщо пішли навпростець? А що як заблукали?"

Хлопець часто видирався на високі дерева, сподіваючись нарешті побачити голубінь рідної річки, але, крім безкрайньої зелені лісу, нічого не було видно.

Якось знесилені мандрівники вийшли на чималу, поросту різнотрав’ям галявину. Нашвидку поїли й попадали в траву. Сон зморив їх, і ні Кер, ні Оле не подбали про безпеку. А саме в цей час на галявині з’явилися мисливці, озброєні довгими списами з гострими крем’яними наконечниками, й одразу ж оточили їх. Коли Кер підхопився, щоб утекти, дужий удар збив його з ніг.

Прийшовши до тями, Кер підвів голову. Тільки тепер він розгледів високих, смаглявих чоловіків у дивному вбранні — довгих козячих шкурах з вирізами для голови й рук. На ногах у них були заячі шкурки.

"Так ось чому я не почув їх, — здогадався. — Що ж тепер робити? Де Оле?"

Злякана Оле стояла віддалік.

— Тікай! — гукнув їй Кер, рвонувшись до списа. Але на голову йому знову опустився важкий кулак. Оле кинулася до кущів, та враз, ніби спіткнувшись, упала — її наздогнала стріла.

…Полонених вели довго. Рана на нозі кровоточила, й Оле зовсім знесилилась. Нападники на те не зважали, підштовхували її списом, аби ступала швидше. Керові боляче було дивитися на знущання, але що він міг заподіяти: руки його міцно зв’язано.

Невдовзі вони вийшли на широкий луг. Ноги Кера й Оле, зранені об каміння та жорстку лісову траву, ступили на прохолодний килим м’якого різнотрав’я. Де-не-де росли кущі верболозу, густо обплетені ожиною. Мучила спрага, але полонені не насмілилися просити мисливців, щоб дозволили зірвати хоч по ягоді.

Проминувши вільхові зарості, Кер і Оле побачили житла, обтягнуті шкурами. Назустріч їм вибігла дітвора. Загавкали собаки. Один із них мало не вп’явся Керові в ногу, та мисливець, який ішов поруч, прогнав його.

Кер і раніше бачив собак. На них полювали люди його роду. Якось ще малим йому вдалося навіть приручити цуценя, та потім воно десь поділося.

Підвівши полонених до вогнища, довкола якого сиділо кілька чоловіків і жінок, мисливці опустилися на коліна. Один з чоловіків, дуже схожий на Нута, жестами показав, щоб полонені також стали навколішки. Кер і Оле підкорилися. Мабуть, це сподобалося господарям, бо вони про щось заговорили між собою, схвально киваючи головами. Через якийсь час мисливці підвелися, склали докупи списи й пішли. Біля багаття лишився тільки схожий на Нута сивий чоловік і дві жінки. Обличчя їхні були розмальовані охрою, темно-червоні смуги сягали аж до очей, що робило їх розкосими, хижими. Жінки прискіпливо оглядали Оле, а та боялася поворухнутись, так боліла набрякла нога. Старша з них підійшла до Оле, помацала ногу й щось сказала молодшій. Та хутко принесла в собачому черепі якусь мазь. Жінки перев’язали рану й повели Оле в житло, прикрашене, як і житло Керової матері, бивнями мамонтів.

Кер лишився біля вогню. Тим часом сивий чоловік звільнив його затерплі руки, кинувши розрізане ремінняччя у вогонь.

Смеркало. Кер почав дрімати. Раптом хтось штовхнув його в спину. Кер схопився, чекаючи нової біди, але побачив перед собою двох хлопчаків, які усміхалися й простягали йому шмат смаженого м’яса.

Поки Кер ласував м’ясом, хлопчаки мовчки сиділи біля нього. Та як тільки він утер рота, показали жестами, що Кер мусить іти за ними.

Спали просто неба на розстелених шкурах. Над ними мріли зорі, шуміли вільхи, літали кажани. У верболозах гелготіли дикі гуси, сполохані нічним звіром.

Кер заснув одразу. Йому снилася Мати роду, старий Ор, добрий Нут, друзі-однолітки. З Оле він бродив понад річкою, ловив рибу, полював на печерного лева. Аж коли хижак кинувся на нього, Кер проснувся.

Довкола ніби вимерло все. Тільки біля вогнища бовваніла постать сивого чоловіка та зрідка перегукувалися вартові…

Уранці Кер міг краще роздивитися селище. Було тут усього кілька жител, що стояли неподалік одне від одного. В центрі, на підвищенні, — житло Матері роду. Воно було набагато більше, ніж інші, і мало майстерніше покриття. Кер помітив, що шкури тут лежали не довільно, як у них, а кріпилися з допомогою черепів, лози й оленячих рогів. Власне, шкури накладали на міцний каркас із бивнів мамонтів та жердин, знадвору їх притискували довгими лозинами, вставленими у ведмежі черепи, а вгорі скріплювали міцною корою. Шкури були різні: оленячі, ведмежі, із зубрів та коней. Вхід до житла прикрашав розмальований охрою череп вовка. Всередині помешкання виднілися два черепи мамонтів, теж розмальовані охрою.

Підійшовши ближче, Кер побачив біля черепів Аю, так звали молоду жінку, яка перев’язувала рану Оле.

Вона стояла навколішках, здіймала догори руки й вигукувала якісь слова. Кер нечутко ступив кілька кроків убік, знаючи, що чужі сповіді — то великі таємниці, за які можна заплатити життям.

Потім він сидів над самісінькою річкою, берег якої поріс верболозом, очеретом і лепехою. Неподалік у заводі баблялися вчорашні його кривдники. Помітивши Кера, вони покликали його до себе. Жестами показали, щоб хлопець зайшов з боку річки й збовтував ногами воду.

Кер зрозумів: вони полюють на хохулю. Згодом і сам побачив невеличкого звірка, що шугонув до берега, де була його нора. Та спис наздогнав тварину. Мисливці зраділи здобичі й рушили до жител. Кер хотів було залишитись, щоб помити в річці ноги, але один з мисливців пригрозив йому: мовляв, якщо збираєшся втекти, спис дожене й на середині річки.

Біля вогнища зібралася уся людність селища. Кремезний мисливець витісував із каменя ножа, довго тримав його над вогнем.

З ближнього житла чулися схвильовані голоси, стогін. Підійшовши туди, Кер побачив на долівці розпластаного юнака. З голови йому цебеніла кров. Сивий чоловік, що стеріг вогонь, обережно пробрав волосся на голові юнака, взяв у мисливця крем’яний ніж і обрізав волосся довкола рани. Відтак став длубатися в рані кістяною голкою. Потім тим же ножем зробив рану ще більшою, видалив кілька дрібних уламків черепа й, приклавши листочки якихось рослин та сухого моху, обв’язав голову заячими шкурками. Ножа і голку чоловік кинув у вогонь.

Кер дивився на все це з острахом.

Тим часом жінки принесли два пласких камені, розтерли якісь зерна і зсипали в мамонтів череп. Тоді підлили води, густо замішали й виклали на розпечений плаский камінь. На камені швидко утворився тонкий жовтуватий корж. Одна з жінок відламала шматочок, подала Керові. Гірке й гаряче, їдло це спочатку не сподобалося хлопцеві. Та виплюнути він побоявся. Коли ж пожував, місиво стало солодким і смачним.

Неспокійно спав Кер і другу ніч. Снилося йому, що з пораненою головою лежить не мисливець, а Оле, і що Мати роду збирається відрізати їй коси, а красуня Ая допомогає їй у цьому. В нестямі Кер кричав:

— Не чіпайте, не чіпайте дівчини!.

Розбудила Ая. З її жестів Кер зрозумів: його кличе Оле.

Оле лихоманило. Опухла нога набрала малинового кольору, губи пошерхли, очі були заплющені.

У відчаї Кер гарячково думав, чим допомогти дівчині.

До житла ввійшов сивий чоловік. У руках він тримав невеличкий череп з якоюсь рідиною. Схилившись над хворою, дав їй напитися. По якійсь хвилі дівчина розкрила очі.

— Кер, — мовили її спраглі вуста, — не кидай мене. — І очі знову заплющилися.

Кер сидів біля хворої, проклинаючи день, коли їх полонили. Біля житла хлопчики по черзі стежили за ним, аби він не втік. Але тепер вони зрозуміли: без отієї хворої він нікуди не дінеться. Отож і не докучали йому.

В селищі тим часом готувалися до полювання. Сивий чоловік намалював на товстезному пеньку голову мамонта. Зі списами в руках мисливці обступили удавану жертву, пішли в танок. Хлопчаки утворили друге коло, в яке втягли й Кера.

Аж ось сивий пронизливо заверещав, малеча розбіглася, а дорослі почали вціляти списами в розмальованого пенька. Тільки один не поцілив. Він тут же вийшов з гурту, побіг до сивого й упав навколішки. Старий з силою ввігнав біля нього списа й, пританцьовуючи, подибав до величезного валуна, що також був размальований охрою. На валуні він намалював ще одного мамонта, тільки вже пронизаного списом, і звелів мисливцеві встати. Тепер невдасі нічого боятися: душа його була схована в камені, який мамонтові не до снаги.

Після того мисливці вирушили на полювання. А за ними і Кер з підлітками.

Йшли недовго. Зупинилися, коли ватажок підняв над головою короткого товстого списа. Поділивши мисливців на дві груш, він наказав заганяти звіра в ущелину.

Мамонти паслися над самісінькою кручею. Величезний, з довгими бивнями самець, дві самки і маля. Це були останні мамонти в цій місцині. Поселившись тут, люди винищили численне колись стадо. Влаштовуючи пастки, мисливці ніколи не поверталися без здобичі.

Цього разу пастка була неподалік від селища, де пролягали глибокі урвища, в які лячно було глянути навіть дорослому. Ті урвища у найбільшу спеку дихали холодом та вологою. Один з мисливців — Аїн чоловік — якось провалився крізь землю. Його шукали й натрапили на підземну річку. А ще побачили там багато кісток звірів. Та одне з проваль було неглибоке, і мисливці часто використовували його як пастку. Кер навіть не помітив її, добре замаскованої верболозом.

Мамонти побачили людей. Гладкий самець насторожено повів головою, задер рожевого хобота і заревів, подаючи сигнал тривоги.

Мисливці обступили стадо з трьох боків. Хлопчаки-нагоничі кричали, били палицями об палиці. І мамонти рушили до селища. Нараз самець спіткнувся й провалився передніми ногами в прикриту гіллям яму. З ревом він намагався вибратися з пастки, а тим часом в нього летіли списи, каміння.

Та ось звір видерся з ями й кинувся на людей. Кер завмер од страху. Він бачив, як той підтоптав хлопчину, як хоботом дотягнувся до одного з мисливців і швиргонув його через себе. Коли звір уже був за кілька кроків од Кера, хлопець метнув списа.

То був кидок, гідний справжнього мисливця — в око звіра. Мамонт несамовито заревів, затупцював на місці. Це дало змогу мисливцям нанести смертельні удари. Заюшений кров’ю мамонт знесилено впав на землю.

Переконавшись, що звір мертвий, мисливці стали в коло й затанцювали. Кер також стрибав з радощів. Коли ж ділили тушу, йому дісталося серце — найбільша із нагород за сміливість на полюванні.

Кер узяв серце в руки, потім поклав його на траву й порізав на маленькі шматочки — на всіх.

Це подивувало мисливців. З вигуками вдячності вони оточили юнака й повторили танок перемоги.

Тепер Кер дивився на своїх поневолювачів без остраху. Розумів: відсьогодні вони вважатимуть його за свого. І ватажок ніби вгадав його думки: взяв списа, яким Кер уцілив мамонта, подав його хлопцеві, після чого почався танок посвяти у мисливці.

Кер радів. Нарешті він зможе одружитися з Оле.

Одначе хлопець не знав, що за тутешніми звичаями посвята у мисливці ще не давала права вибирати собі дружину. Треба було чекати наступної весни, коли люди святкуватимуть пробудження природи й благословлятимуть молодих до спільного життя. Так сказала Мати роду, коли Кер після полювання попросив віддати за нього Оле.

Засмучений, він поплівся до річки. Сів на повалене у воду дерево, довго дивився на протилежний берег, де за лісами, так він думав, жили його рідні.

А селище святкувало перемогу над мамонтом. Наївшись досхочу м’яса, старі й малі танцювали. Забачивши Кера знову біля вогнища, кожен хотів виявити йому приязнь, щиро всміхнутися сміливому чужинцеві.

Біля багаття поряд з Матір’ю роду сиділа й Оле. Червоні язики полум’я осявали її змарніле обличчя. Оле також побачила Кера й махнула йому рукою.

— Ходімо до річки, — сказала, коли Кер підійшов.

— А що скаже Мати?

— Мати дозволяє. Правда ж? — благально заглянула у вічі Матері Оле.

Мати не заперечила, і вони пішли до води. З селища все ще долинали збуджені голоси, а з лісу — гавкання диких собак. Потім почулося мукання оленя, іржання коней, глухе ревіння мамонтів, що кликали свого ватажка.

ЗА ЗДОБИЧЧЮ

Тривожна звістка. У пастці. Визволення

Лиху звістку принесли мисливці, котрі повернулися з чергового полювання на мамонтів.

— Їх не стало. Самі кістки валяються. Коні та олені теж десь поділися… — розповідав Матері старший мисливець.

Загибель великих звірів — голодна смерть для всього роду. До Священного вогнища зібрались усі дорослі. Довго радилися, й нарешті було вирішено розійтися невеличкими групами по всіх усюдах — може, хто натрапить на стада звірів.

З однією групою пішов і Кер. З болем у серці він залишав Оле. Дівчина стояла в гурті проводжаючих і сумно дивилася на хлопця.

Разом з ним були Тот і Жиг — їм свого часу доручили наглядати за полоненим. З мисливців старшого віку — Ей із собакою. Ватажком групи Мати призначила Воя.

Перепливли річку й заглибилися в ліс, на який так часто задивлявся Кер. Тут росли велетенські дуби, граби, липи й клени. На ліщині вже жовтіли горішки. Але чим далі в хащі йшли мисливці, тим важче було продиратися крізь зарості бересклету й бузини. Папороть тут сягала людського зросту.

Під старезним дубом розвели вогонь і заночували.

Спали люди, спала земля, спав ліс. Та ось неподалік тріснула гілка. То продиралися хащами олениця з оленям. Вловивши запах людини й диму, олениця повернула до річки. Та спокою не було й там: з легеньким туманцем над водою слався вовчий дух. Невдовзі з’явилися і самі хижаки.

Відвертаючи небезпеку від оленяти, мати стрибнула до води. Слідом за нею кинулися вовки.

Олениця першою дісталася протилежного берега, але звірі насідали. Врешті шестеро хижаків оточили свою здобич. Недовго тривав їхній кривавий бенкет…

А оленятко побігло назад, до того дуба, де вчора воно гралося з матір’ю. Оленятко було зовсім мале, воно ще не знало людських запахів, які так насторожили його матір.

— Вставайте, вставайте, — підтягуючи оленя до дуба, будив Ей своїх супутників. — Сніданок готовий!.

…Третій день мисливці продиралися крізь лісові хащі. Щоб відшукати дорогу назад, Вой ламав на кущах гілки, робив позначки на деревах.

Останньої ночі довелося відбиватися од вовків, що невідступне йшли за ними.

Ночували на широкій галявині. Назбиравши хмизу, розклали навколо себе вогняне коло. Вартували по черзі.

А вовча зграя не вгамовувалася, хижими очима стежила за кожним рухом людей. Собака гавкав, скавучав, поривався до вовків.

Кер спершу сидів біля вогню, обпалював жердини, що мали слугувати за списи. Коли один із вовків наблизився, Кер метнув жердину. Кидок був влучний: звір завив, закрутився на місці й упав. Тоді хлопець знову метнув жердину і так само вдало: повалився на землю й другий переслідувач. Ще двох вовків забив Ей.

Світало, а звірі й не збиралися знімати облоги. Вони все ближче підходили до вогню, що пригасав, бо вже нічим було його підтримувати. Вой розумів: скоро вогонь зовсім погасне, і тоді доведеться вступати в бій з оскаженілою зграєю. Вовків було багато. На кожного мисливця припадало стільки, скільки пальців на одній руці. Сподіватися на перемогу важко.

Сонячні промені й зовсім пригнітили вогонь, хижаки наблизилися майже впритул до тліючих головешок. Тоді Кер вхопив одну з них і жбурнув у найближчого вовка. Запахло смаленим, і звірі трохи відійшли. Вой сказав:

— А тепер — кожний бере по головешці, й пробираємось до отого дерева.

…Багато годин мисливці сиділи на дереві. З ними не було вже Ея, він не встиг проскочити — хижаки розтерзали його.

Визволення прийшло несподівано. Вдалині почувся шалений тупіт. Так могли йти тільки тури. Аж ось показалися їхні горбасті спини, величезні роги, яких боялися не лише вовки, а й тигри, леви, ведмеді. Турів було багато. Хто знає, що змусило їх переселятися в інше місце — може, лісова пожежа, а може, ще якісь причини. Тури сунули суцільною лавою. Мисливці завмерли від радості, стежачи, як швидко їхні рятувальники розправляються з вовчою зграєю: топчуть, піднімають на роги.

Коли довкіл стало тихо, мисливці спустилися на землю. "Куди ж ішли тури?" — розмірковували вони. І здогадалися, що тварини не залишають пасовиськ, які розкинулися неподалік. А це добре, бо кращого місця для полювання годі й шукати. Тепер людям їхнього роду не загрожує голодна смерть. Мисливці вирішили повернутися до рідних осель.

ВТЕЧА

Викрадення Оле. Селище жовтоголових. У печері Матері роду. Танок переможців

Селище з радістю зустріло повернення Воя, Жига, Тота і Кера. Мати роду наказала всім відпочивати. Кер забіг у житло до Оле, але дівчини не застав.

— Вона десь виглядає тебе, — сказала Ая. — Ще вчора пішла.

По тому, як Ая відвела погляд, Кер зрозумів: вона його обдурює. Пішов до Матері.

— Знаю, що її немає, — холодно мовила Мати. — Мене й саму це непокоїть. Що ж, бери Жига, Тота, й шукайте її.

І Жигові й Тотові не дуже хотілося йти з Кером. Але не послухатися Матері вони не могли.

Уже за селищем Кер зупинився: де ж шукати дівчину? Якби Оле зустрічала їх, вони б не розминулися. А може, вона загинула під копитами турів? А може, вовки розірвали? А може, ще якась пригода трапилася? Хто ж знає!

Пішли навмання. Незабаром почули жіночий крик.

— Ая! — впізнав Тот.

Жінка наздогнала їх, перевела подих.

— Я сказала тобі неправду, Кер! Оле вчора викрали двоє чоловіків з селища жовтоголових… Ми були з нею он там, біля тих кущів, — показала рукою Ая. — Раптом з гущавини вискочили двоє і схопили Оле. Мене спочатку хотіли вбити, але потім пожаліли й відпустили, попередивши, щоб мовчала. Відшукай її, Кер! Відшукай!

Тот і Жиг переглянулися. Вони добре знали вдачу жовтоголових. Невеличкий, але сильний рід жив над самісінькою рікою в печерах, живився переважно рибою та молюсками. Полюбляли жовтоголові також лісові ягоди, гриби, різне коріння. На сусідів не нападали, намагалися триматися осторонь, та в разі небезпеки боронилися відважно. Кер також бачив їх. Невисокі, дужі, відлюдкуваті, голови навіть малятам фарбували охрою. Вважали себе за дітей сонця. Навіщо ж їм Оле?!

Межа володінь жовтоголових проходила по річці, і люди селища, де жили зараз Кер та Оле, визнавали її. Жовтоголові так само не переходили чужих меж. Звичайно, вони могли опинитися на території сусідів, але звіра там не полювали й на нічліг не зупинялися. Викрадення людини з чужого роду каралося смертю або загрожувало війною. Ось чому Тот і Жиг стривожилися, вислухавши Аю. Якщо жовтоголові викрали Оле та ще й лишили свідка живим, вони, певно, виконували волю свого роду.

Ая пішла додому, а хлопці задумалися, як їм врятувати Оле. Насамперед, звичайно, треба довідатися, що робиться в селищі жовтоголових.

Печери, в яких мешкали сусіди, виходили до річки. Підійти до них можна було і з боку лісу. Власне, печери утворилися нагромадженням величезних кам’яних брил, просвіти між якими замастили глиною, перемішаною з травою. Перед входом до жител вдень і вночі горів вогонь, біля якого завжди чатував хтось із дорослих.

Тієї пори людей у селищі було мало. І старі й малі ловили рибу. Для цього вони зробили з лози загороди, куди заганяли рибу, збовтуючи воду ногами та палицями. В загородах, де вона була чиста, стояли рибалки з гострими острогами. Час від часу вони наколювали на остроги величезного осетра або щуку й подавали дівчатам. Ті знімали рибу з острог і несли на берег, де порядкувало старше жіноцтво. Тут її чистили, обмазували рідкою глиною і підвішували над вогнищем.

Хлопці залягли на пагорбі й стежили за жовтоголовими.

Ні в селищі, ні на річці Оле не було. Тот і Жиг, яким набридло лежати в їдучому полині, запропонували Керові взяти когось у полон, щоб дізнатися, де дівчина. Кер погодився. Перейшли в інше місце, влаштували засідку неподалік сушняку, сподіваючись, що хтось із селища піде по хмиз для вогнища.

Чекали недовго. На стежці, що вела до сушняку, з’явився юнак. Щойно він порівнявся з кущем, де сиділи хлопці, Кер кинувся на нього, збив з ніг і затиснув рота рукою.

Жиг і Тот швидко зв’язали жовтоголового, застерегли: якщо він кричатиме, крем’яна сокира впаде йому на голову, а якщо зізнається, де дівчина, котру вчора привели в селище, — його відпустять живим.

Хлопець зблід. Він зрозумів, у яку скруту попав. Не скаже, де та дівчина — загине від руки незнайомців, а скаже — вб’ють свої. Він глянув на сокиру, яку тримав напоготові Жиг, і, певно, на щось зважившись, почав розповідати.

Минулого тижня померла Материна помічниця. Вона довго жила в селищі, й ніхто з молодих уже не знав, що народилася та жінка в іншому місці. Юнак, наприклад, почув про це лише тоді, коли її спалювали на Священному вогні. Потрібна була заміна. Нову помічницю теж краще було взяти з іншого роду, оскільки її позбавляли права виходити заміж. Хтось розповів Матері про Оле. Вирішили викрасти дівчину в сусідів. Чому саме ЇЇ? Бо вона — чужинка, полонянка, ніхто не страждатиме й не воюватиме через неї.

— Ваша дівчина зараз у житлі Матері, — закінчив юнак. — їй заборонено виходити на люди…

Хлопці лишили біля полоненого Жига, а самі знову поповзли в полинові зарості. Тепер вони не зводили очей з Материної печери, вхід до якої було завішено ведмежою шкурою.

Чекали до сутінків. Але з печери так ніхто й не вийшов.

Повернувшись до полоненого, що зв’язаний лежав під кущем, Кер запитав його:

— Як стемніє, ти проведеш нас до Материної печери?

— А потім що?

— Викличеш ту дівчину!

Юнак погодився. Йому не хотілося вмирати через якесь там дівчисько. Проте він сказав, що до печери піде тільки Кер — не так помітно.

Ніч видалася темною, та Керові здавалося, що червоні язики полум’я здіймаються все вище й вище, освітлюючи геть усе довкола.

Хлопці нечутно обійшли сторожу. Двоє вартових, присівши на камінь, стиха про щось гомоніли. Вони навіть не обернулися, коли під ногою в Кера тріснула суха гілка.

— Не турбуйся, — прошепотів провідник. — Цим байдуже, що робиться в селищі. Там є своя сторожа. Але якщо нас помітять, ти мовчи, я говоритиму сам…

Селище спало, коли хлопці підповзли до печери Матері. При вході до печери шкури вже не було, і в глибині її Кер побачив двох сплячих: Матір роду й скоцюрблену біля неї Оле.

Кер намацав рукою камінчик, кинув у печеру. Він хотів попасти в Оле. Проте камінчик не долетів, ударився об кам’янистий виступ, упав на Матір. Та підвела голову, глянула на Оле. Дівчина спала.

Кер хотів було перебігти в печеру, проте його супутник насторожено підніс руку. Біля них з’явився високий чоловік. Він тихо наблизився до печери, підклав у вогонь сухих гілок. Вогонь весело застрибав, освітивши хлопців. Та їм пощастило: сторож не оглядаючись пішов геть.

— Пора!

Кер вскочив у печеру, хотів розбудити Оле. Та в цей час знадвору долинув невиразний гомін. Потім пролунав свист і з усіх печер почали вискакувати чоловіки: хто із списом, хто з крем’яною сокирою — усі готові до бою.

Мати не прокидалася. Боячись, що в печеру ось-ось хтось зайде, Кер сховався за кам’яний виступ. Звідси йому було видно Матір, Оле, вхід до печери.

Та надворі чулися голоси, тупотіння ніг, а в печеру ніхто не заходив. Раптом пролунали вигуки, що вимагали чиєїсь смерті. Кого спіймали охоронці?

Цієї миті до печери вбіг юнак і прошепотів:

— Чого ж не забираєш дівчини? Мати спить…

— А якщо сюди прийдуть?

— Сюди ніхто не прийде. Коли Мати спить, її не турбують.

— А що там скоїлося? Кого упіймали?

— Мабуть, хтось із ваших попався…

Кер обережно розбудив Оле, і всі троє непомітно залишили печеру Матері. Ті, що були біля вогнища, вже розмахували сокирами, готуючись до танку перемоги над полоненим. Великий мисливець, що стояв на горбку, стримував їх. Але юрмисько розпалювалося ще дужче. Аж коли полум’я спалахнуло яскравіше й освітило весь натовп, Великий мисливець опустив свою сокиру. Голоси стихли, натовп розступився, і до вогнища притягли Жига.

Кер міг тільки здогадуватися, як той попав у полон. Йому було жаль Жига. Сміливий хлопець. Але гаятись не можна!

Під войовничі вигуки на голову Жига опустилось з десяток сокир… Тіло його кинули у вогонь.

…Кер та Оле, а разом з ними й Тот довго никали навколо жител "свого" роду. Що їм робити? Йти в селище? Хто ж добровільно повернеться в полон?! Та й що вони скажуть, коли Мати запитає про Жига? Податися до своїх? А що вони скажуть рідній Матері про Цілющий камінь, по який пішли?

Кер подивився на зморену Оле, на її подряпані ноги.

Чи витримає вона далеку дорогу? Адже й рана ще не зовсім загоїлася.

Оле ніби вгадала його думки. Притулившись до хлопця, запально мовила:

— Додому, тільки додому!

— А як же бути з Цілющим каменем? — запитав Кер чи то себе, чи то Оле. — Без нього нас не приймуть… Тот, — покликав перегодя. — Зараз я проникну в селище і заберу свої речі, а після того ми з Оле покинемо вас. Щоб ти не зчиняв тривоги, я зв’яжу тебе. Коли ж повернуся — відпущу. Обіцяю!

Залишивши Оле з Тотом у ліщинових заростях, Кер нагинці попрошкував до селища. Йому треба було до Материнського житла. Там лежав їхній Цілющий камінь.

Чоловіки якраз готувалися до полювання. Вони зібралися біля Жертовного каменя, обступили купу оленячих рогів і застрибали в танку. Тільки-но мисливці рушили, Кер наблизився до селища. Він не зводив очей з Материнського житла. Ось звідти вийшла Мати з Аєю й попрямували до річки.

Кер тінню майнув до житла, швидко знайшов під шкурою, на якій спала Оле, невелику грудку. Прихопивши на ходу спис, хлопець чимдуж подався з селища.

Оле, не дочекавшись Кера, заснула. Дрімав і бранець. Дівчина спала так міцно, що навіть не відчула, як Кер погладив її припухле від тривалих ридань обличчя. Прокинулася, аж коли хлопець поторсав її за плече.

Тот, глянувши на зброю в руках Кера, злякався. Але Кер швидко розв’язав його і відпустив.

— Час і нам додому! — Кер показав Оле Цілющий камінь, і вони рушили в дорогу.

Йшли довго: день і ніч, день і ніч, а тоді ще день і ніч. Нарешті густі чагарі розступилися й почався старий ялиновий ліс. По пухкій глиці ступалося легше, але дуже допікав голод.

Ночувати зібралися під ялиною. Проте заснути не вдалося. Неподалік почулося хрюкання.

— Свині! — здогадався Кер. — Мерщій на дерево!

Вепри підійшли до ялини численним виводком. Старі рили землю, а смугасті поросята, бавлячись, штурхали один одного. Кер стиснув в одній руці списа, а другою міцно вчепився за гілку. На мить завагався — чи піде звідси виводок, якщо він уб’є порося? На ялинку свині не полізуть, але підрити й повалити дерево можуть. Що його робити?. Дуже-бо хочеться їсти! А, будь-що-будь — і Кер метнув списа. Порося кувікнуло й упало. На щастя, старі вепри, покрюкуючи, посунули в болотяні чагарі.

Кер перший зістрибнув на землю. Хутко розпотрошив порося, зв’язав корою передні й задні ноги, просунув між ними спис і кивнув Оле, щоб якомога швидше тікати звідси.

…Залишок ночі провели на дереві. Це була напівповалена ялинка з густою ошатною кроною. Можна було б влаштуватися й під нею, але запах поросятини міг привернути небажаних гостей. Зрубуючи нижнє гілля, Кер вимостив повище від землі м’яку і зручну постіль. Прив’язавшись до стовбура, вони заснули.

Розбудили їх собаки. Кер схопився, глянув униз.

— Тікаймо! — сказав він Оле. — Ось-ось сюди прийдуть мисливці. Тоді нам ніколи не повернутися до рідного племені.

Вони стрибнули вниз і, відбиваючись від собак списами, кинулися в лісову гущавину. Але тут їх зненацька повалили на землю важкі удари.

Як довго вони були непритомні, ні хлопець, ні дівчина не знали. Отямилися біля великого багаття. Кер не повірив своїм очам — над ним стояла його Мати. Він радісно закричав, але підвестися не міг. Ноги й руки не слухалися, голова була важка, ніби камінь.

Йому піднесли води. Жадібно випивши мало не повний череп, хлопець віддав його Румові.

— Ось він, Цілющий камінь… — схвильовано мовив Кер і поклав невелику грудочку до ніг Матері.

Освітлюючи радісні обличчя, вогнище спалахнуло ще дужче. Люди бралися за руки й заходили у танок переможців.